

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЩОДО ГЕНДЕРНИХ КВОТ ТА ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ В УКРАЇНІ

Гендерну рівність в українському суспільстві загалом і політичній сфері зокрема розглянуто в контексті міжнародних порівняльних даних і міжнародних зобов'язань України. У статті проаналізовано ставлення українців до кількості жінок серед депутатів Верховної Ради, беручи до уваги стать, вік, місце проживання, рівень освіти респондентів. Гендерні квоти охарактеризовано як механізм збільшення кількості жінок у політиці. З'ясовано громадську думку щодо запровадження гендерних квот в Україні; виявлено проблематику державної і партійної підтримки цієї складової гендерної політики. На основі соціологічних даних Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) вивчено динаміку ставлення дорослого населення України до застосування гендерних квот у списках політичних партій протягом 2005–2018 рр.

Ключові слова: жінки в політиці, гендерні квоти, громадська думка, українське суспільство, гендерна рівність, гендерна політика.

В українському суспільстві тема гендерної рівності в політичній сфері та механізмів залучення жінок до політики (серед яких, зокрема, гендерні квоти) привертає увагу як громадянського суспільства (Гендер в деталях, 2019, 2018а, 2018b; Корюкалов, 2014; Тишко, 2019а; Український жіночий фонд, 2011), так і дослідницького середовища (Бардіна, 2019; Галусян, 2014; Карась, 2014; Карась та Оксамитна, 2016; Костюченко, 2019; Костюченко, Марценюк, Оксамитна, 2014; Левченко, 2018; Марценюк, 2019а, 2019b, 2015а; Мельник, 2010; Оксамитна, 2019, 2006; Скорик, 2014).

Ситуація із жінками у великій політиці в Україні та світі проблематизується з огляду на актуальну міжнародну порівняльну статистику стосовно залученості жінок до парламенту (Inter-Parliamentary Union, 2019b; World Economic Forum, 2018). Станом на 1 квітня 2019 р. (Inter-Parliamentary Union, 2019) жінки посідають лише 24,3 % місць парламентів у світі (варіюючи від 61 % місць у Руанді до 0 % у Папуа Новій Гвінеї). Україна із 12 % жінок у Верховній Раді VIII скликання посідала 156 місце у світі (серед 190 країн, обрахованих у міжнародній базі 1 квітня 2019 р.; Inter-Parliamentary Union, 2019b). Хоча після позачергових парламентських виборів в Україні, які пройшли 21 липня 2019 р., очікується, що жінки становитимуть близько 20 % депутатського корпусу (Повага, 2019; Українська правда, 2019). За результатами місцевих виборів 2015 року жінки отримали 18 % місць у міськрадах і 15 % – у обласних центрах не

було жінок серед мерів. У створених об'єднаних територіальних громадах кількість жінок на посадах голів громад зменшилася із 19 % у 2015 р. до 17 % у 2018 р. (Чела, 2019).

Найкраща ситуація стосовно долученості жінок до великої політики спостерігається в Європейському Союзі, який на інституційному рівні останні десятиліття активно упроваджує політику гендерної рівності (Марценюк, 2015а; Центр Разумкова, 2016). Досягнення рівної участі жінок та чоловіків в ухваленні політичних та громадських рішень проголошено як одну з цілей нещодавно прийнятої Радою Європи чергової Стратегії гендерної рівності на 2018–2023 роки (УГСПЛ, 2018).

В українському законодавстві задекларовані ідеї рівних прав і можливостей жінок і чоловіків загалом і в політичній сфері зокрема (Бардіна, 2019; Корюкалов, 2014, с. 6–7; Левченко, 2018; Марценюк, 2018). Конституція України містить статтю 24, у якій зазначено про те, що «рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній ... діяльності» (Верховна Рада України, 1996). У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ідеться про громадсько-політичну сферу (розділ III), гендерну рівність у виборчому процесі, у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (Верховна Рада України, 2005). Хоча в цьому законі йдеться не про безпосередньо гендерні квоти, а про «позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, що

мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України» (Верховна Рада України, 2005).

Проте фахівці зазначають про «декларативний характер гендерної рівності в нашому суспільстві та формальність прав жінок» (Галустьян, 2014, с. 7). Часи незалежності України стосовно залученості жінок до великої політики називають «повільною емансипацією» (Тишко, 2019b). Статистичні дані про те, що «в останньому радянському парламенті було 36 % жінок, а в першому українському – тільки 2,7 %» (Тишко, 2019b), ілюструють цю тезу. Жінки стикаються з проблемою потрібного навантаження, адже «крім основної зайнятості на оплачуваній роботі, для них характерне виконання ролей матерів, дружин або бабусь, що поєднується з активною громадською діяльністю у публічній сфері» (Троян, 2014, с. 13). Незважаючи на ці перешкоди, жінки активно намагаються залучатися в українську політику, про що свідчать, зокрема, і результати останніх позачергових парламентських виборів (Українська правда, 2019). Актуальним залишається питання підтримки жінок виборцями, тобто готовність українського електорату голосувати за жінок, а також громадська думка про те, скільки жінок повинно бути у Верховній Раді України.

Окрім того, не менш важливою є готовність українських політичних партій підтримувати жінок. На рівні політики політичних партій гендерні квоти в Україні не є популярними заходами, покликаними подолати гендерну нерівність (Гендер в деталях, 2018; Марценюк, 2019, 2015b; Струк, 2014). Ставлення дорослого населення країни до гендерних квот також доволі неоднозначне, про що докладніше йтиметься далі.

Гендерна рівність і становище жінок в українській політиці

З часів незалежності в Україні упроваджується ідея забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. На рівні як органів державної влади, так і громадських організацій наша держава долучилася до знакової міжнародної події стосовно гендерної рівності – IV Всесвітньої конференції про становище жінок (Пекін, 1995) (Гендер в деталях, 2019). Як зазначає експертка й дослідниця з гендерних питань Лариса Кобелянська: «Справді, після цієї конференції в Україні, як і в усьому світі, почали формуватися

засадничі принципи програми розвитку ООН з підтримки прав жінок. Спершу це була програма “Жінки у розвитку” (Women in development), пізніше вона трансформувалася в програму “Гендер у розвитку”» (Гендер в деталях, 2019).

У рамках підготовки до Пекінської конференції у 1993 р. було проведено першу Всеукраїнську конференцію щодо становища жінок. Ще з 1990-х років в Україні діяли сотні жіночих організацій (як-от Всеукраїнська громадська організація «Ліга жінок-виборців України “50/50”», Інформаційно-консультативний жіночий центр, Жіночий консорціум тощо), одне із завдань яких стосувалося також залучення жінок до політики як державного, так і локального рівнів.

Ідеї гендерної рівності впроваджувалися поступово і не завжди мали швидку підтримку з боку політиків. Одна з громадських ініціаторок і учасниця підготовки проекту Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) Тамара Мельник в інтерв'ю пригадує: «Протягом 1999–2005 років було подано всього вісім законопроектів з гендерної рівності. Вісім, уявляєте? Такого, мабуть, ніде у світі немає, щоб одна проблема породила стільки законопроектів» (Гендер в деталях, 2018b). Національний гендерний механізм розбудовувався протягом низки років передусім завдяки підтримці міжнародних донорів і реалізації громадських ініціатив (Гендер в деталях, 2019, 2018a).

Понад десять років тому громадські та політичні лідерки зазначали про «необхідність широкого суспільного діалогу з приводу гендерної проблематики» (Грабовська та Кобелянська, 2007, с. 124). Але далеко не завжди питання рівних прав і можливостей стають популярними серед широких кіл громадськості. Результати опитувань громадської думки свідчать про «потребу у просвітництві й поширенні інформації про актуальні на даний момент прояви нерівності, як-от різну оплату праці за однакову роботу та різні шанси на кар'єрне зростання» (Костюченко, 2019, с. 126). Стан освіти і просвіти щодо гендерних питань характеризується як такий, «де навряд чи відбулися докорінні перетворення протягом останніх двадцяти років, щоб можна було б говорити про нову якість гендерної культури в українському суспільстві та суттєві трансформації гендерно стереотипних уявлень» (Оксамитна, 2019, с. 111).

Важливим аспектом привернення уваги до залучення жінок у політику є гендерний моніторинг виборів (Ярош, 2016). В Україні громадська організація «Жіночий консорціум України» та

Жіноча демократична мережа вперше провели гендерний моніторинг на парламентських виборах 2012 р. (Ярош, 2016, с. 317). На наступних виборах моніторинги вже вдосконалювали, додавали певні критерії. Як зазначає дослідниця Оксана Ярош: «Гендерні моніторинги, як і будь-які інші моніторинги виборів, мають адвокаційний, інформаційний, просвітницький та законотворчий вплив на виборчі процеси» (Ярош, 2016, с. 322).

Беручи до уваги міжнародні стандарти, Україна запровадила політику гендерної рівності в суспільстві загалом та в політичній сфері зокрема (Бардіна, 2019; Марценюк, 2018). Однак у результаті проведеного у 2018 р. гендерного аналізу Верховної Ради України було виявлено, що «ситуація зі становищем жінок у “великій політиці” залишається незадовільною і далекою від ідей гендерної рівності» (Марценюк, 2018, с. 51). Зокрема, зазначено про такі проблеми, як горизонтальна та вертикальна гендерна сегрегація політики як ринку праці, низький рівень представництва жінок на статусних політичних посадах, сексизм серед депутатів тощо.

Гендерні квоти в політиці: міжнародний досвід і українські реалії

Збільшення і досягнення бажаної частки жінок серед депутатів законодавчого органу країни можливе різними шляхами, про що свідчить політичний досвід країн світу, вельми відмінних за рівнем демократії та економічного розвитку (Dahlerup, 2006; Norris & Krook, 2011).

Одним із найшвидших і найефективніших способів є запровадження гендерних квот (Dahlerup, 2006; Norris & Krook, 2011; Inter-Parliamentary Union, 2019a). Гендерне квотування – це «інструмент демаскулізації влади в пост-соціалістичних країнах» (Струк, 2014). Квоти є одним із механізмів так званої позитивної дискримінації, покликаної усунути структурні бар'єри на шляху до користування суспільними ресурсами (Inter-Parliamentary Union, 2019a).

Ставлення до гендерних квот є різним, висувують аргументи «за» і «проти» (їх узагальнено в авторській табл. 1, ідеї для якої взято з таких джерел: Dahlerup, 2006; Inter-Parliamentary Union, 2019a).

Таблиця 1. Аргументи «за» і «проти» гендерних квот

«За» квоти	«Проти» квот
Розуміння дискримінації	
Квоти компенсують структурні (незалежні від людини) бар'єри в суспільстві.	Суспільство рівних можливостей потребує однакового ставлення до всіх людей. Виборчі квоти для жінок – форма дискримінації проти чоловіків.
Ідея демократії	
Жінки становлять половину населення. Тому демократичне право для жінок – мати половину місць у парламенті. Жінки як громадянки мають право на рівне представництво.	Квоти є антидемократичним явищем, оскільки виборці повинні вирішувати, за кого голосувати.
Заслуги	
Наявні системи є несправедливими щодо оцінки жінок: вони дискримінують та ігнорують заслуги жінок. Розуміння заслуг є доволі вузьким.	Некваліфіковані жінки замінюють кваліфікованих чоловіків. Посади варто заповнювати відповідно до заслуг. Політиків варто обирати не через їхню стать, а кваліфікації.
Деякі традиційно «жіночі» характеристики	
Жінки та чоловіки мають різний досвід. Жінки більше турбуються про соціальні питання. Вони менше, ніж чоловіки, схильні до корупції. Жінки мають потенціал до творення змін, оскільки вони менше залучені до світової системи правління.	Жінки не є гомогенною групою. Вони мають різні погляди, тому не варто узагальнювати всіх жінок.
Внутрішньопартійні конфлікти	
Запровадження квот може спричинити конфлікти, але лише тимчасово.	Запровадження квот створює значні конфлікти всередині партійної організації. Наприклад, може бути конфлікт між локальними та національними партіями, оскільки зазвичай рішення щодо гендерних квот ухвалюються на національному рівні, а призначення відбувається, навпаки, на локальному.
Жіноча участь у політичному житті – реальна чи фіктивна?	
Жіночий досвід потрібний у політичному житті. Квоти допоможуть змістити жінок з периферії до центру ухвалення рішень.	Особливо використовує феміністична критика Включення не означає автоматично політичну зміну. Чи жінок перетворять на «політичних чоловіків»? Чоловіки обирають жінок на позиції за квотами. Політичні партії (чоловіки) контролюють призначення.

Продовження табл. 1

«За» квоти	«Проти» квот
Що таке вибори? Хто вирішує?	
Вибори – це представництво, а не освітні кваліфікації. Політичні партії є ключовими фігурами в ситуації призначення та виборів на політичні посади: зазвичай вони контролюють, кого призначають і де.	Квоти є недемократичними, тому що виборці повинні мати можливість вирішувати, кого обирати. Багато жінок не хочуть бути обраними тільки через те, що вони жінки.

Джерела: (Dahlerup, 2006; Inter-Parliamentary Union, 2019a)

Гендерні квоти розподіляють на законодавчі (правові) та добровільні партійні (Марценюк, 2019b; Inter-Parliamentary Union, 2019a). Законодавчі гендерні квоти бувають двох типів – зарезервовані місця і законодавчі кандидатські квоти. Стосовно гендерних квот важливі три такі аспекти (Inter-Parliamentary Union, 2019a):

- розмір квоти: мінімальний відсоток кандидатів від партії, який повинні складати жінки;
- мандат на місце: позиція у списку;
- механізми впровадження: санкції за невиконання квоти (відмова реєстрації партії) чи нагороди (наприклад, державне фінансування виборчої кампанії партії).

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005) замість гендерних квот зазначено про позитивні дії як «спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України» (Верховна Рада України, 2005). Окрім того, вказано, що «державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на застосування позитивних дій», причому позитивні дії не вважаються дискримінацією за ознакою статі (Верховна Рада України, 2005). Але твердження про позитивні дії є декларативним, адже бракує розписаного механізму їх впровадження.

Після близько десяти невдалих спроб запровадити гендерні квоти в Україні нарешті у 2013 р. було прийнято законодавчу квоту у 30 %, яка на виборах 2014 р. не дала очікуваних результатів (20 із 29 партій її не виконали), адже не передбачала відповідних санкцій та чіткого місця кандидатів і кандидаток у прохідній частині списку (Марценюк, 2019b).

6 вересня 2018 р. під Верховною Радою України відбулась акція «Жінок в парламент – 50 %», у якій взяли участь близько 150 учасниць громадських організацій, активісток, дослідниць із різних міст України. Прихильниці гендерних квот вимагали встановити 50 % виборчу квоту. Як зазначає засновниця Громадського Альянсу

«Політична дія жінок»¹, координаторка акції Ірина Тишко, «це була перша масова акція щодо політичних прав жінок за роки української незалежності» (Тишко, 2019a, с. 4).

11 липня 2019 р. Верховна Рада України ухвалила Виборчий кодекс, у якому прописано 40 % гендерну квоту, але не передбачено санкції за її недотримання. Зокрема, у статті 341 «Виборчі списки кандидатів у депутати» зазначено: «При формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати партія повинна забезпечити присутність у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т.д.) кожного виборчого списку як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)» (Верховна Рада України, 2019). Окрім того, як додано у статті 398 «Виборчі списки кандидатів у депутати»: «При формуванні виборчих списків кандидатів організація партії повинна забезпечити у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т.д.) кожного виборчого списку кандидатів присутність як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)» (Верховна Рада України, 2019).

11 липня 2019 р. були презентовані результати дослідження «Парламентські вибори – 2019 і гендерна рівність у виборчому процесі». Серед мажоритарників найбільшу кількість (235) жінок становили самовисуванці (Тишко, 2019a, с. 8). Серед прохідних партій найбільше жінок у мажоритарних округах висунули: «Європейська солідарність» (24), Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (20). З невеликим відривом ідуть «Слуга народу» (19), «Голос» (18), «Опозиційна платформа – За життя» (16). Від інших політичних партій висувалися 76 жінок (Тишко, 2019a, с. 8).

Якщо ж проаналізувати висунання жінок у партійних списках на парламентських виборах (21 липня 2019 р.), то серед прохідних 5 партій (КМІС, 2019) маємо ситуацію (див. табл. 2), коли серед перших 30 місць партій лише «Європейська солідарність» дотрималася 40 % гендерної квоти. Партія «Голос» дотрималася гендерного паритету в першій десятці, але в наступних

¹ Див. докладніше Фейсбук-сторінку <https://www.facebook.com/GromadskiyAlyans/>

ситуація була іншою. Інші партії не дотрималися 40 % гендерної квоти, причому найгірша ситуація спостерігається в партії «Опозиційна платформа – За життя».

2019а; Оксамитна, 2019, 2006). Для відповіді пропонується такий перелік альтернатив: більше половини, приблизно половина, третина, четверта частина, десята частина, жодної.

Таблиця 2. Жінки в партійних списках, парламентські вибори 2019 р.

Партія	Жінки в першій десятці	Жінки в другій десятці	Жінки в третій десятці
Слуга народу	30 % 3. Ірина Венедиктова 5. Галина Янченко 8. Анастасія Красносільська	20 % 13. Олена Шуляк 15. Єлизавета Ясько	10 % 29. Ірина Верещук
Опозиційна платформа – За життя	10 % 4. Наталія Королевська	0 %	20 % 21. Юлія Львовичкіна 26. Наталія Приходько
Європейська солідарність	40 % 3. Ірина Геращенко 5. Софія Федина 7. Яна Зінкевич 10. Іванна Климпуш-Цинцадзе	40 % 13. Ірина Фріз 14. Ніна Южаніна 15. Ірина Луценко 16. Вікторія Сюмар	40 % 23. Марія Іонова 24. Наталія Бойко 26. Ірина Никорак 27. Тетяна Чорновол
Батьківщина	20 % 1. Юлія Тимошенко 5. Олена Кондратюк	20 % 13. Анжеліка Лабунська 17. Ольга Белькова	10 % 22. Альона Шкрум
Голос	50 % 2. Юлія Клименко 3. Кіра Рудик 5. Олександра Устінова 9. Соломія Бобровська 10. Ольга Стефанишина	30 % 16. Інна Совсун 17. Леся Василенко 19. Аліна Свідерська	20 % 26. Таміла Ташева 29. Олександра Дворецька

Джерело: Проаналізовано партійні списки з «Української правди» <https://www.pravda.com.ua/>

Критично оцінює небажання політиків запроваджувати гендерні квоти Кирило Степаненко: «...Дуже помітно бажання відкласти в “довгий ящик” прийняття принципових юридичних рішень, які зобов’язували б партії серйозно готувати до виборів жінок-кандидатів у депутати всіх рівнів влади. Політична риторика з даного питання підміняє серйозне юридичне опрацювання механізмів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (Степаненко, 2019, с. 87). Досвід місцевих виборів 2015 р. в Україні «продемонстрував необхідність введення санкцій за невиконання положень законодавства щодо представництва жінок у списках політичних партій» (Бардіна, 2019, с. 152).

Громадська думка про кількість жінок у Верховній Раді

Протягом останніх 10–15 років дослідниці та дослідники періодично цікавляться громадською думкою населення України щодо того, яка ж кількість жінок має бути серед депутатів Верховної Ради України (Info Sapiens, 2019; Карась, 2014; Карась та Оксамитна, 2016; Костюченко, 2019; Костюченко, Марценюк, Оксамитна, 2014; Лейк, Готоф, Пондел, 2012; Марценюк,

Загальну динаміку розподілів відповідей щодо кількості жінок серед депутатів Верховної Ради за 2007, 2010 та 2018 рр. подано на рис. 1. Усі дослідження проводив Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) за репрезентативною загальнонаціональною вибіркою. Запропоновані респондентам змістовні відповіді об’єднано в три категорії: близько половини (разом «більше половини» і «приблизно половина»), третина і менше третини (разом «четверта

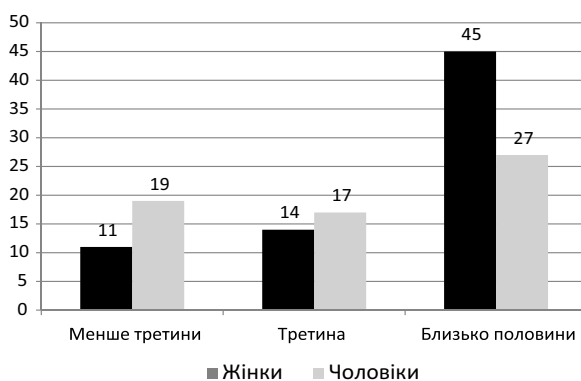
Рис. 1. Розподіл відповідей щодо того, скільки має бути жінок-депутаток серед депутатів Верховної Ради України, 2007–2018 рр., %

частина», «десята частина», «жодної»). Четверта, не представлена на рис. 1 категорія респондентів, – це ті, кому було важко відповісти на запропоноване питання.

Якщо розглядати динаміку відповідей дорослого населення країни загалом, то можемо стверджувати, що близько третини респондентів стабільно підтримують думку про необхідність не менше половини жінок серед народних депутатів і навіть спостерігається тенденція до певного статистично значущого зростання від 34 % у 2007 р. до 37 % у 2018 р. Натомість статистично значуще зменшилася частка тих, хто хотів би бачити жінок-депутаток у кількості третини (з 22 % до 15 %) та менше третини (з 20 % до 15 %). Якщо скласти разом частки прихильників половини та третини жінок серед народних депутатів, то впевнено можемо стверджувати, що протягом більше ніж десяти останніх років не менше половини дорослого населення країни (52–56 %) постійно вважає, що жінок серед депутатів Верховної Ради України має бути від третини до половини.

Очікувано жінки значно частіше (45 %) підтримують думку про необхідність для їхніх представниць посідати не менше половини місць народних депутатів, порівняно з відповідною категорією чоловіків (27 %) (див. рис. 2). Як відомо з досвіду багатьох інших країн, вплив жінок на діяльність законодавчого органу стає більш-менш помітним, коли кількість жінок-депутаток сягає не менше третини (Баллінгтон, 2011). Якщо ми поєднаємо відповіді жінок «близько половини» і «третина», то виявимо, що частка жінок, які вважають, що їхня представленість у Верховній Раді має бути не менше третини, сягає майже 60 % (відповідна частка серед чоловіків статистично значуще різниться, становлячи 44 %).

Чи значними є внутрішньогендерні відмінності, зокрема з огляду на вік, рівень освіти, місце проживання, за даними останнього опитування

Рис. 2. Розподіл відповідей чоловіків і жінок щодо того, скільки має бути жінок-депутаток серед депутатів Верховної Ради України, 2018 р., %

2018 р.? Через недостатню кількісну наповненість кожної вікової категорії, диференційованої за всіма альтернативами відповіді щодо частки жінок у Верховній Раді, ми не можемо говорити про чіткі статистично значущі відмінності. Проте як на тенденції можемо вказати, що зі збільшенням віку чоловіків зростає їхнє переконання, що жінок має бути близько половини. Якщо серед наймолодших чоловіків 18–29 років так вважають лише 16 %, то серед 60–69-річних – уже майже 40 %. Наймолодші чоловіки порівняно частіше схиляються до необхідності третини жінок серед народних депутатів, проте 37 % серед них узагалі не можуть визначитися з кількістю жінок-депутаток. Зі зростанням рівня здобутої освіти від середньої загальної до вищої зростає прихильність чоловіків до більшої кількості жінок у Верховній Раді і зменшується невизначеність щодо цього питання. Місце проживання від сіл до найбільших міст практично не позначається на диференціації думок серед чоловіків.

На відміну від чоловіків, вік жінок жодним чином не позначається на відповідях щодо того, скільки має бути їхніх представниць у Верховній Раді. Згідно з рис. 2 розподіл відповідей жінок характерний для всіх вікових категорій від 18 до 70 років. Відповідно найбільший розрив між відповідями чоловіків і жінок маємо в межах наймолодшої вікової категорії 18–29 років, коли, наприклад, серед чоловіків лише 16 % вважають, що жінок-депутаток має бути близько половини, а жінки 18–29 років так вважають утричі частіше – 47 %. До того ж останні в півтора раза рідше, на відміну від молодих чоловіків, не мають власної думки щодо цього питання і за неознаністю ніяк не відрізняються від усіх старших за віком жінок. Зростання рівня здобутої освіти значно слабше позначається на розподілі думок серед жінок, принаймні ідею про не менше половини жінок-депутаток однаковою мірою підтримують жінки як із повною середньою, так і з базовою та вищою освітою. Місце проживання так само не є вагомим чинником диференціації думок серед жінок, хоча як тенденцію можна відзначити факт того, що ідея необхідності кількості жінок-депутаток не менше третини серед сільських жінок знаходить більший відгук, аніж серед містянок.

Суспільна підтримка гендерних квот в Україні

Ставлення дорослого населення України до ідеї запровадження гендерних квот, тобто чітко-го визначення кількості чоловіків і жінок

у списках партій для голосування, ми досліджуємо протягом останніх п'ятнадцяти років, починаючи з 2005 р. Динаміку ставлення дорослого населення України загалом до застосування гендерних квот у списках політичних партій протягом 2005–2018 рр. показано на рис. 3.

збільшувалася, коливаючись у межах 21–24 % (у 2005 р. – 18 %). Негативна динаміка підтримки відбувалася за рахунок збільшення частки тих, хто не знав чи не мав однозначної відповіді, кількість яких зросла з 29 % у 2005 р. до 42 % у 2018 р., вперше перевищивши частку прихильників квот.

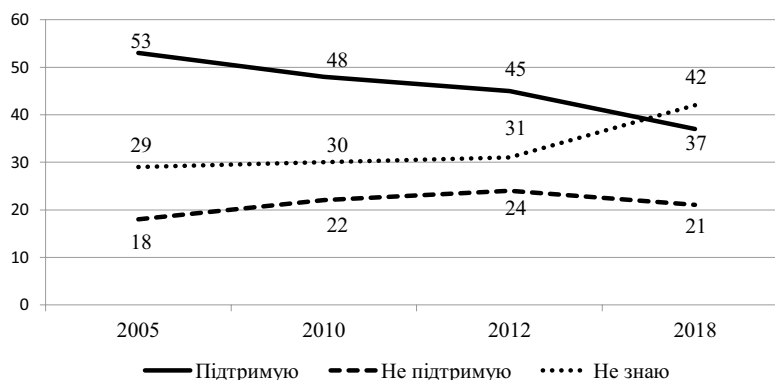

Рис. 3. Громадська думка дорослого населення України щодо застосування гендерних квот у списках політичних партій, 2005–2018 рр., %

З погляду прихильності й визнання гендерних квот як дієвого механізму швидкого подолання гендерної нерівності в галузі політики, динаміка підтримки гендерних квот в українському суспільстві переважно негативна. Найвищим рівень підтримки був у 2005 р. – 53 % разом серед дорослого населення. Цілковито можливо, що це був один із «гендерних ефектів» Помаранчевої революції 2004 року, оскільки подібний ефект спостерігався й щодо інших гендерно чутливих питань (Оксамитна, 2019).

Результати всіх трьох наступних досліджень демонструють поступове і незворотне статистично значуще зниження підтримки ідеї гендерних партійних квот аж до зафіксованих у 2018 р. 37 %. Проте особливість динаміки полягає ще й у тому, що кількість тих, хто однозначно не підтримує впровадження гендерних квот, суттєво не

Очевидно, це цілком очікуваний результат, коли ідея гендерних партійних квот та успішний досвід їхнього застосування тривалий час обговорювалися переважно в академічному та громадському гендерному та феміністичному середовищі, залишаючись поза увагою як пересічних громадян-виборців, засобів масової інформації, так і партійних лідерів та активістів, а також чинних депутатів різних рівнів політичного представництва.

Останнє опитування 2018 року проведено через три роки після перших місцевих виборів у країні, які відбувалися за новим Законом України «Про місцеві вибори», що вперше передбачав запровадження гендерних партійних квот. Проте без будь-яких санкцій за недотримання цієї законодавчої норми вона не мала помітного впливу на результати місцевих виборів і не

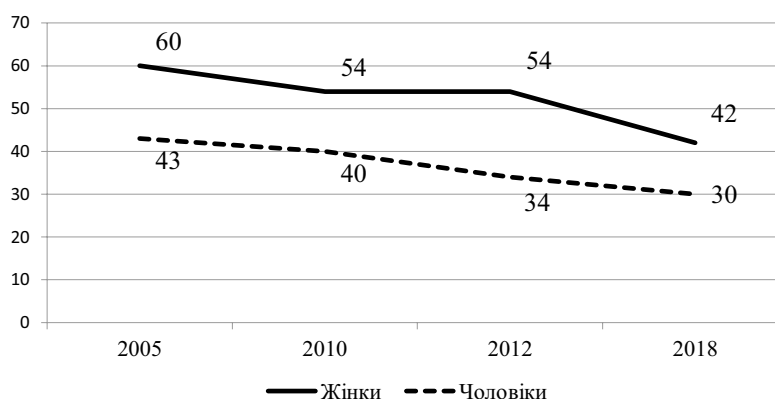

Рис. 4. Підтримка застосування гендерних квот у списках політичних партій чоловіками і жінками, 2005–2018 рр., %

привела до суттєвого збільшення кількості жінок серед депутатів рад різного рівня, насамперед обласних та міських (Карась та Оксамитна, 2016). Тож загалом перший реальний досвід запровадження гендерних партійних квот виявився малоефективним і аж ніяк не міг сприяти зростанню прихильності громадян до них.

Результати досліджень підтверджують наявність очікуваного суттєвого розриву між жінками і чоловіками щодо підтримки гендерних партійних квот (рис. 4). Жінки зазвичай у півтора рази частіше підтримують квоти, аніж чоловіки. У 2005 р. підтримка жінками гендерних квот сягала 60 %, що є найбільшою часткою за увесь період досліджень. У 2018 р. відповідна частка жінок скоротилася до 42 %. Серед чоловіків підтримка гендерних квот зменшилася з 43 % у 2005 р. до 30 % у 2018 р.

Якщо детальніше поглянути на результати останнього опитування 2018 року, то виявляється, що вік чоловіків суттєво позначається на їхньому ставленні до ідеї запровадження гендерних квот. Серед наймолодших чоловіків 18–29 років лише кожен п'ятий (21 %) позитивно ставиться до гендерних квот. Зі збільшенням віку підтримка поступово зростає, сягаючи максимальних значень серед найстарших чоловіків 60–69 та за 70 років (39 %). Представники двох останніх вікових категорій виявляють також найменш негативне ставлення до гендерних квот.

Очевидно, тривалий життєвий досвід таки переконує чоловіків, що жінки мають брати таку саму участь у політичній діяльності та ухваленні загальнодержавних рішень, як і чоловіки. Натомість половина наймолодших чоловіків 18–29 років узагалі не мають більш-менш чіткої власної думки щодо запровадження гендерних квот, що мало б привернути увагу і спрямувати просвітницьку діяльність профеміністичних і гендерноорієнтованих громадських організацій саме до цієї цільової групи чоловіків. Рівень здобутої чоловіками освіти не позначається на підтримці запровадження гендерних партійних квот, оскільки серед усіх освітніх категорій чоловіків частка прихильників гендерних квот становить близько 30 %, проте позначається на непідтримці квот, до того ж дещо несподіваним чином – серед чоловіків із повною середньою освітою рівень негативного ставлення до гендерних квот статистично значуще менший (22 %), аніж серед чоловіків, які здобули неповну чи повну вищу освіту (28–30 %). Місце проживання чоловіків практично не позначається на рівні підтримки чи непідтримки гендерних партійних квот, за винятком того, що чоловіки, які мешкають у великих (понад

500 000 мешканців) містах, порівняно рідше не підтримують квоти.

На відміну від чоловіків, вік жінок не має одностороннього впливу щодо підтримки гендерних квот. Ба більше, саме серед наймолодших жінок 18–29 років підтримка є однією з найвищих – 46 %, близькою до ставлення жінок зі значно більшим життєвим досвідом 40–49 років (45 %) та 60–69 років (44 %). Очевидно, ми наразі не маємо чітких відповідей на запитання: як так відбувається, що молоді чоловіки і жінки 18–29 років, які ще не мають великого власного життєвого досвіду, а тільки-но ставши суб'єктами власної вторинної соціалізації після впливу однакових формуючих чинників первинної соціалізації (сім'я, школа, однолітки, засоби масової інформації), мають таке суттєво відмінне ставлення до гендерних партійних квот?

Рівень здобутої жінками освіти від повної середньої до повної вищої суттєво не позначається на підтримці чи непідтримці гендерних квот. Усім категоріям притаманний приблизно однаковий рівень підтримки (42 %), непідтримки (17 %) чи відсутності власної чіткої думки (41 %). Щодо місця проживання жінок, то маємо ще одну непередбачувану тенденцію, коли жінки з сіл і селищ міського типу відносно частіше підтримують запровадження гендерних партійних квот і рідше не підтримують, порівняно з містянками.

Опитування громадської думки щодо ставлення до запровадження гендерних квот проводять також інші соціологічні компанії. Порівнювати результати з наведеними вище неможливо, оскільки застосовуються дуже різні формулювання запитань. Наприклад, за даними Омнібусу компанії Info Sapiens (лютий 2019 р.), 61 % українців (67 % жінок і 52 % чоловіків) віком після 16 років підтримали б запровадження гендерних квот для збільшення представництва жінок у Верховній Раді, а 22 % висловилися проти (Info Sapiens, 2019, с. 1), що виглядає як значно більш позитивне ставлення дорослого населення до гендерних квот, порівняно з наведеним вище. Проте такий результат вдалося досягти лише після того, як попередньо проведені фокус-групи засвідчили, що респонденти погоджуються з важливістю запровадження квот тільки після наведення певних статистичних даних, тому запитання для репрезентативного опитування мало таке формулювання: «На даний момент в Верховній Раді 12 % жінок. Для того, щоб збільшити представництво жінок у Верховній Раді, деякі партії вводять квоти, щоб жінок було не менше 40 % або не менше половини кандидатів (наприклад, щонайменше 2 жінки на кожні

5 чоловіків). Чи підтримуєте ви таку практику?» (Info Sapiens, 2019, с. 2). Очевидно, подібні результати свідчать насамперед не так про високий рівень підтримки запровадження гендерних квот, як про необхідність масової просвітницької роботи з наведенням переконливих аргументів, чому жінки мають неодмінно брати участь у політиці та як цьому сприятимуть гендерні квоти.

Висновки

Беручи до уваги дані міжнародних порівняльних звітів щодо жінок у політиці, варто зазначити про незадовільне становище України стосовно забезпечення гендерної рівності в політичній сфері. Незважаючи на запроваджену гендерну політику, присутність жінок серед депутатів Верховної Ради України далека від паритету чи хоча б 30 %. Якщо протягом останніх років і запроваджено гендерні квоти в політиці як позитивні дії, однак немає дієвих механізмів (як-от санкцій), які забезпечують їх дотримання.

Результати досліджень протягом останніх півтора десятка років підтверджують незмінність громадської думки населення країни щодо представництва жінок у Верховній Раді України, зокрема, не менше половини дорослого населення вважає, що частка жінок має бути від третини до половини (за даними опитування 2018 р., так вважають близько 60 % жінок і близько 40 % чоловіків). Проте незмінність подібних поглядів супроводжувалася зниженням підтримки запровадження гендерних партійних квот як засобу збільшення кількості жінок-депутаток і зростанням невизначеності ставлення до квот. Наразі

напередодні початку нового політичного сезону 2019 року з новообраним Президентом України і Верховною Радою України ми маємо ухвалений Верховною Радою VIII скликання новий Виборчий кодекс, у змісті якого передбачені відкриті партійні списки і фактично 40 % гендерна квота у списках політичних партій.

Однак навіть за таких несподівано сприятливих для жінок законодавчих умов ситуація з їхнім представництвом у Верховній Раді України може змінюватися дуже повільно. Адже наразі не передбачені законодавчі санкції за недотримання партіями гендерних квот у партійних списках. Цілком може повторитися досвід запровадження законодавчих гендерних квот під час місцевих виборів та їхнього масового ігнорування політичними партіями.

Проте, як зазначалося вище, близько 60 % жінок вважають, що народних депутаток-жінок має бути не менше третини. І в цьому криється величезний потенціал швидкого збільшення жінок серед народних депутатів за умови відкритих партійних списків, навіть попри цілком імовірне ігнорування політичними партіями необхідності дотримання гендерних квот. Щось подібне відбувалося, наприклад, у політичній історії Фінляндії, коли згуртованість жінок уможливила розгортання потужного руху під гаслом «Жінко, голосуй за жінку», тобто обирай жінку у відкритих партійних списках під час голосування. Результатом стало суттєве збільшення кількості жінок у парламенті країни навіть без будь-яких квот. Це дуже хороший досвід для запозичення громадськими організаціями та жіночим рухом в Україні.

Список використаної літератури

- Баллінгтон, Дж. (2011). Розширення прав і можливостей жінок з метою посилення політичних партій: Посібник з передової практики щодо сприяння участі жінок у політичному житті. Програма розвитку ООН, Національний демократичний інститут. Отримано з <http://issuu.com/undpukraine/docs/empowering-women-politparties-ua/1>. DOI: https://doi.org/10.1163/2210-7975_hrd-4007-20180013
- Бардіна, М. (2019). Гендерна політика в Україні: законодавчі ініціативи та публічна діяльність. У В. Агєєва, Т. Марценюк (упоряд.), *Інша оптика : гендерні виклики сучасності. Збірник наукових праць на пошану Соломії Павличко* (с. 141–154). Київ: Смолоскип.
- Верховна Рада України. (2019, 11 липня). Проект Виборчого кодексу України 2679-VIII. Отримано з http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56671
- Верховна Рада України. (2005, 8 вересня). Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV. Отримано з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
- Верховна Рада України. (1996, 28 червня). Конституція України. Отримано з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- Галустьян, Ю. М. (2014). *Функціонування національного механізму реалізації гендерної політики: Аналітичний звіт за результатами проведення інтерв'ю з експертами у галузі гендерної політики*; за підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні. Отримано з http://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/CEDAW_3%20surveys_%20UKR.pdf
- Гендер в деталях. (2019, 10 квітня). Інтерв'ю Тамари Марценюк з Ларисою Кобелянською про результати гендерних проектів в Україні. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-larisoyu-kobelyanskoju-pro-rezultati-gendernih-proektiv-v-ukraini-134995.html>
- Гендер в деталях. (2018а, 4 жовтня). Інтерв'ю Тамари Марценюк з Еллою Ламах про розвиток феміністичного активізму і гендерної політики в Україні. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-elloyu-lamah-pro-rozvitok-feministichnogo-aktivizmu-i-gendernoi-politiki-v-ukraini-134767.html>
- Гендер в деталях. (2018б, 23 квітня). Інтерв'ю Тамари Марценюк з Тамарою Мельник про історію гендерної політики в Україні. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/>

- spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-tamaroyu-melnik-pro-istoriyu-gendernoi-politiki-v-ukraini-134455.html
- Грабовська, І., Кобелянська, Л. (2007). *Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні*. Київ: К.І.С. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/library/ukraine/ladies-first-phenomen-zhinochogo-politichnogo-liderstva-v-ukraini-134587.html>
- Карась, Т. (2014). Чи є для жінки місце у політиці або гендерні квоти: бути чи не бути? *Я : гендерний журнал*, 2, 31–34. Отримано з <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3366>
- Карась, Т. О., Оксамитна, С. М. (2016). Гендерне квотування в Україні: громадська думка та досвід застосування. *Наукові записки НаУКМА (Соціологічні науки)*, 187, 39–47. Отримано з http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10888/Karas_Oksamytna_Henderne_kvotuvannia.pdf
- КМІС. (2019). Рейтинг підтримки партій: травень-червень 2019. Отримано з <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=866&page=1>
- Корюкалов, М. (2014). *Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні: Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і ключових документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН; за сприяння Програми ООН Жінки «Підсилення підзвітності у фінансуванні гендерної рівності. Партнерство ЄС і ООН з гендерної рівності» в Україні, Представництва Фонду Фрідріха Еберта в Україні та Українського жіночого фонду*. Отримано з <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11138.pdf>
- Костюченко, Т. (2019). Гендерна (не)рівність за результатами опитувань громадської думки: крок до егалітарності чи закріплення стереотипів? У В. Агєєва, Т. Марценюк (упоряд.), *Інша оптика : гендерні виклики сучасності. Збірник наукових праць на пошану Соломії Павличко* (с. 117–128). Київ: Смолоскип.
- Костюченко, Т. С., Марценюк, Т. О., Оксамитна, С. М. (2014). Жінки в політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка. *Наукові записки НаУКМА (Соціологічні науки)*, 161, 72–83. Отримано з <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3200>
- Левченко, К. (2018). *Гендерне тяжіння*. Київ: Фоліо.
- Лейк, С., Готофф, Д., Пондел, К. (2012). Результати загальнонаціонального опитування «Погляд на вибори 2012 року. Роль жінок в політиці та уряді»: презентація 1 лютого 2013 року. Отримано з <https://www.ndi.org/files/NDI-Women-Survey-UKR.pdf>
- Марценюк, Т. (2019а, 19 лютого). Залученість жінок у політику в Україні: суспільні, партійні та індивідуальні чинники. *Гендер в деталях*. Отримано з https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zaluchenist-zhinok-u-politiku-v-ukraini-suspilni-partiyni-ta-individualni-chinniki-134949.html?fbclid=IwAR2FPd6Vc8klRQSuckqWkwmQIQlSH110LyJNG10CYglhfSrc6_9B9cvcEKQk
- Марценюк, Т. (2019б, 11 лютого). Міжнародний досвід запровадження гендерних квот і українські реалії. *Гендер в деталях*. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovdzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html>
- Марценюк, Т. (2019с, 4 лютого). Механізми збільшення кількості жінок у політиці. *Гендер в деталях*. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mechanizmi-zbilshennya-kilkosti-zhinok-u-polititsi-134918.html>
- Марценюк, Т. О. (2018). Жінки у «великій політиці»: гендерний аналіз Верховної Ради України. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 1, 43–53. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2018.43-53>
- Марценюк, Т. (2015а). *Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики*. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень. Отримано з <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148>
- Марценюк, Т. (2015б). *Чи працювала гендерна квота на місцевих виборах 2015 року? Огляд дискусій і моніторингів ситуації щодо залучення жінок до політики*. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. Отримано з http://www.icpsr.com.ua/assets/uploads/images/files/s_genders_b.pdf
- Мельник, Т. М. (2010). *Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності*. 2-ге допов. вид. Київ: СтилоС.
- Оксамитна, С. (2019). Жінки і кар'єра: власна чи чоловікова? У В. Агєєва, Т. Марценюк (упоряд.), *Інша оптика : гендерні виклики сучасності. Збірник наукових праць на пошану Соломії Павличко* (с. 101–116). Київ: Смолоскип.
- Оксамитна, С. (2006). Гендерні аспекти праці та політики у дзеркалі громадської думки. У Я. Свердлюк і С. Оксамитна (заг. ред.), *Жінки в політиці: міжнародний досвід для України: За матеріалами Міжнар. наук. семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України»* (Київ, 7 жовтня 2005 року), (с. 156–174). Київ: Атіка.
- Повага. (2019, 22 липня). У наступній Верховній Раді буде щонайменше 86 жінок. Отримано з https://povaha.org.ua/u-nastupnij-verhovnij-radi-bude-schonajmenshe-86-zhinok/?fbclid=IwAR2LVi_u7FZMFd4BtjGLcgEsVven2ccGLT5Y_IL3dbIu9WxZZbW9LTs1U5w
- Скорик, М. М. (2014). *Жінки в політиці України на місцевому рівні: шляхи, проблеми, участь*. Аналітичний звіт за результатами роботи шести фокус-груп за участю жінок – депутаток та кандидаток в депутати обласних, міських та районних рад. Київ: ІТЕМ ЛТД. Отримано з http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/1398666454_WCU_politika_fin.pdf
- Степаненко, К. (2019). *Жінки в політиці (світовий та український досвід)*. Дніпро: ЛІРА.
- Струк, Л. (2014). Гендерне квотування як інструмент демаскулізації влади у постсоціалістичних країнах. *Я : гендерний журнал*, 2, 27–30.
- Тишко, І. (2019а). *Парламентські вибори – 2019 і гендерна рівність у виборчому процесі: аналітичний огляд*. Київ: Центр прав людини Zmina.
- Тишко, І. (2019б, 31 січня). Жінки в політиці: 100 років еволюції. *Гендер в деталях*. Отримано з <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>
- Троян, І. (2014). Жінки в органах місцевого самоврядування. *Я : гендерний журнал*, 2, 12–15.
- Український жіночий фонд. (2011). Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегія впливу. Отримано з <http://www.osce.org/uk/odhr/85975>
- УГСПЛ. (2018, 1 червня). Рада Європи прийняла нову Стратегію гендерної рівності на 2018–2023 роки. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Отримано з <https://helsinki.org.ua/articles/rada-evropy-prujnyala-novu-stratehiyu-hendernoji-rivnosti-na-2018-2023-roky/>
- Українська правда. (2019, 23 липня). У новій Раді зросла кількість жінок-депутатів. Отримано з <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/23/7221668/>
- Центр Разумкова. (2016). *Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України*. Київ: Заповіт. Отримано з <http://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
- Чела, Б. (2019). Жінки також розбираються в політиці. UNDP Україна, 7 березня. Отримано з <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2019/women-can-talk-politics-too.html>
- Ярош, О. (2016). Моніторинг виборів як чинник демократичного розвитку українського суспільства: гендерний аспект. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 3–4 (83–84), 313–323.
- Dahlerup, D. (Ed.). (2006). *Women, Quotas and Politics*. New York, London: Routledge.
- Info Sapiens. (2019, 25 лютого). Прес-реліз. 61% українців підтримують впровадження гендерних квот для збільшення представництва жінок у Верховній Раді. Отримано з https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/62/Gender_quotas_IS_fin.pdf

- Inter-Parliamentary Union. (2019a). Quota Project, Global Database of Quotas for Women. Retrieved from <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>
- Inter-Parliamentary Union. (2019b). Women in National Parliaments. Retrieved from <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
- Norris, P., & Krook, M. N. (2011). *Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan*. OSCE/ODIHR. Retrieved from <https://www.osce.org/odihr/78432>
- World Economic Forum. (2018). Global Gender Gap Report. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

References

- Ballington, J. (2011). Rozshyrennia prav i mozhlyvosti zhinkov z metoyu posylennia politychnykh partii: Posibnyk z peredovoi praktyky shchodo spriannia uchasti zhinkov u politychnomu zhytti [Empowering Women for Stronger Political Parties: A Guidebook to Promote Women's Political Participation]. UNDP, National Democratic Institute [translation from English to Ukrainian]. DOI: https://doi.org/10.1163/2210-7975_hrd-4007-20180013
- Bardina, M. (2019). Genderna polityka v Ukraini: zakonodavchi initsiatyvy ta publichna diialnist [Gender Politics in Ukraine: Legislative Initiatives and Public Activity]. In V. Ageeva, T. Martsenyuk (Eds.), *Insha optyka : genderni vyklyky suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Solomii Pavlychko [Other optics: Gender challenges of today. Collection of papers in honor of Solomiia Pavlychko]* (pp. 141–154). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
- Chela, B. (2019). Zhinky takozh rozbyrautsia v politytsi [Women also understand politics]. UNDP Ukraine, 7 March. Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2019/women-can-talk-politics-too.html> [in Ukrainian].
- Dahlerup, D. (Ed.). (2006). *Women, Quotas and Politics*. New York, London: Routledge.
- Galustyan, Yu. M. (2014). *Funktsionuvannia natsionalnoho mekhanizmu realizatsii gendernoi polityky: Analitichnyi zvit za rezultaty provedennya interv'yu z ekspertamy u haluzi gendernoi polityky [Functioning of the National Gender Politics Implementation Mechanism: Analytical Report on Interviews with Gender Experts]; za pidtrymky Fondu narodonaselennia OON v Ukraini [with support of UN Population Fund]*. Retrieved from http://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/CEDAW_3%20surveys_%20UKR.pdf [in Ukrainian].
- Gender v detaliakh. (2018a, October 4). Interviu Tamary Martsenyuk z Elloiu Lamakh pro rozvytok feministychnoho aktyvizmu i gendernoi polityky v Ukraini [Tamara Martsenyuk's interview with Ella Lamakh on the development of feminist activism and gender politics in Ukraine]. Retrieved from <https://genderdetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-elloyu-lamah-pro-rozvytok-feministichnogo-aktivizmu-i-gendernoi-politiki-v-ukraini-134767.html> [in Ukrainian].
- Gender v detaliakh. (2018b, April 23). Interviu Tamary Martsenyuk z Tamaroiu Melnyk pro istoriiu gendernoi polityky v Ukraini [Tamara Martsenyuk's interview with Tamara Melnyk about the history of gender politics in Ukraine]. Retrieved from <https://genderdetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-tamaroyu-melnik-pro-istoriyu-gendernoi-politiki-v-ukraini-134455.html> [in Ukrainian].
- Gender v detaliakh. (2019, April 10). Interviu Tamary Martsenyuk z Larysoiu Kobelyanskoiu pro rezultaty gendernykh proektiv v Ukraini [Tamara Martsenyuk's interview with Larysa Kobelyanska about results of gender projects in Ukraine]. Retrieved from <https://genderdetail.org.ua/spetsialni-rubriki/bezstrashni/interv-yu-z-larisyu-kobelyanskoyu-pro-rezultaty-gendernih-proektiv-v-ukraini-134995.html> [in Ukrainian].
- Grabovska, I., & Kobelyanska, L. (2007). *Ladies first: Fenomen zhinochoho politychnoho liderstva v Ukraini [Ladies first: The phenomenon of women's political leadership in Ukraine]*. Kyiv: K.I.S. Retrieved from <https://genderdetail.org.ua/library/ukraina/ladies-first-fenomen-zhinochoho-politichnogo-liderstva-v-ukraini-134587.html> [in Ukrainian].
- Info Sapiens. (2019, February 25). Pres reliz. 61 % ukraiyntsyv pidtrymuyut vprovadzhenia gendernykh kvot dlia zbilshennia predstavnytstva zhinkov u Verkhovnij Radi. Retrieved from https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/62/Gender_quotas_IS_fin.pdf
- Inter-Parliamentary Union. (2019a). Quota Project, Global Database of Quotas for Women. Retrieved from <http://www.quotaproject.org/aboutQuotas.cfm>
- Inter-Parliamentary Union. (2019b). Women in National Parliaments. Retrieved from <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
- Karas, T. (2014). Chy ie dlia zhinky mistse u politytsi abo genderni kvoty: buty chy ne buty? [Is there a place for women in politics or gender quotas: to be or not to be?] *YA : gendernyi zhurnal [I : gender journal]*, 2, 31–34. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3366> [in Ukrainian].
- Karas, T. O., & Oksamytna, S. M. (2016). Genderni kvotuvannia v Ukraini: hromadska dumka ta dosvid zastosuвання [Gender quotas in Ukraine: public opinion and experience of implementation]. *Naukovi Zapysky NaUKMA (Sotsiologichni Nauky) [NaUKMA Research Papers (Sociological Sciences)]*, 187, 39–47. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10888/Karas_Oksamytna_Henderne_kvotuvannia.pdf [in Ukrainian].
- KIIS. (2019). Reitynh pidtrymky partii: traven-cherven 2019 [Parties Support Rating: May-June 2019]. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=866&page=1> [in Ukrainian].
- Koriukalov, M. (2014). Genderna polityka ta instytutsiini mekhanizmy yii realizatsii v Ukraini: Natsionalnyi ohliad vykonannia Ukrainoiu Pekinskoj deklaratsii ta Platformy dii i zakliuchnykh dokumentiv Dvadtsiat tretoi spetsialnoi sesii Heneralnoi Asamblei OON [Gender Politics and Institutional Mechanisms for its Implementation in Ukraine: National Review of Ukraine's Implementation of the Beijing Declaration and Platform of Action and Final Documents of Twenty-third Special Session of the UN General Assembly]. Kyiv. Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/11138.pdf> [in Ukrainian].
- Kostiuchenko, T. (2019). Genderna (ne)rivnist za rezultaty opytuvan hromadskoi dumky: krok do ehalitarnosti chy zakriplennia stereotypiv? [Gender (in)equality in opinion polls: a step towards egalitarianism or anchoring stereotypes?] In V. Ageeva, T. Martsenyuk (Eds.), *Insha optyka : genderni vyklyky suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Solomii Pavlychko [Other optics: Gender challenges of today. Collection of papers in honor of Solomiia Pavlychko]* (pp. 117–128). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
- Kostiuchenko, T. S., Martsenyuk, T. O., & Oksamytna, S. M. (2014). Zhinky v politytsi v Ukraini ta Hruzii: hromadska dumka i merezheva pidtrymka [Women in Politics in Ukraine and Georgia: Public Opinion and Network Support]. *Naukovi Zapysky NaUKMA (Sotsiologichni Nauky) [NaUKMA Research Papers (Sociological Sciences)]*, 161, 72–83. Retrieved from <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3200> [in Ukrainian].
- Lake, C., Gotoff, D., & Pondel, K. (2012). Public Perceptions of the 2012 Elections & Women's Role in Politics and Government. Findings from a Survey of 1,210 adults over the age of 18 in Ukraine. Retrieved from <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Ukraine%20Survey%20Report.pdf>
- Levchenko, K. (2018). *Genderni tiazhinnia [Gender gravity]*. Kyiv: Folio [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2015a). *Genderna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: zahalni pryntsyipy ta naikrashchi praktyky [Gender politics of the European Union: general principles and best practices]*. Kyiv: Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen

- [International Center for Policy Studies]. Retrieved from <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2015b). *Chy spratsiuvala genderna kvota na mistsevyykh vyborakh 2015 roku? Ohliad dyskusiy i monitorynhiv sytuatsiyi shchodo zaluchennia zhinok do polityky [Did the gender quota work in the 2015 local elections? Overview of discussions and monitoring of the situation regarding women's involvement in politics]*. Kyiv: Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen [International Center for Policy Studies]. Retrieved from http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/s_genders_b.pdf [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. O. (2018). Zhinky u "velykii politytsi": gendernyi analiz Verkhovnoi Rady Ukrainy [Women in "Big Politics": A Gender Analysis of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Naukovi Zapysky NaUKMA. Sotsiologia [NaUKMA Research Papers. Sociology]*, 1, 43–53. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2018.43-53> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2019a, February 19). Zaluchenist zhinok u polityku v Ukraini: suspilni, partiyni ta indyvidualni chynnyky [Involvement of women in politics in Ukraine: social, party and individual factors]. *Gender v detaliakh [Gender in detail]*. Retrieved from https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zaluchenist-zhinok-u-politiku-v-ukraini-suspilni-partiyni-ta-individualni-chinniki-134949.html?fbclid=IwAR2FPd6Vc8klRQSUckQWkwMqIQlSH110LyJNG10CYgIhfSrc6_9B9cvEKQk [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2019b, February 11). Mizhnarodnyi dosvid zaprovadzhennia gendernykh kvot i ukraïnski realii [International experience in implementing gender quotas and Ukrainian realities]. *Gender v detaliakh [Gender in detail]*. Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennia-gendernih-kvot-ta-ukraïnski-realii-134924.html> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2019c, February 4). Mekhanizmy zbilshennia kilkosti zhinok u politytsi [Mechanisms of increasing the number of women in politics]. *Gender v detaliakh [Gender in detail]*. Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mechanizmi-zbilshennia-kilkosti-zhinok-u-polititsi-134918.html> [in Ukrainian].
- Melnyk, T. M. (2010). *Tvorennia suspilstva gendernoï rivnosti: mizhnarodnyy dosvid. Zakony zarubizhnykh krayin z gendernoï rivnosti [Creating a Gender Equality Society: An International Experience. Laws of foreign countries on gender equality]*. 2nd ed. Kyiv: Stylos [in Ukrainian].
- Norris, P., & Krook, M. N. (2011). *Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan*. OSCE/ODIHR. Retrieved from <https://www.osce.org/odihr/78432>
- Oksamytna, S. (2006). Genderni aspekty pratsi ta polityky u dzerkali hromadskoi dumky [Gender aspects of work and politics in the mirror of public opinion]. In Ya. Sverdlyuk, S. Oksamytna (Eds.), *Zhinky v politytsi: mizhnarodnyi dosvid dlia Ukrainy: Za materialamy Mizhnar. nauk. seminaru "Zhinky v politytsi: mizhnarodnyi dosvid dlia Ukrainy" [Women in Politics: An International Experience for Ukraine: Based on the Materials of International Workshop on Women in Politics: An International Experience for Ukraine]* (Kyiv, 7 October 2005), (pp. 156–174). Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- Oksamytna, S. (2019). Zhinky i karyera: vlasna chy cholovikova? [Women and career: own or husband's?] In V. Ageeva, T. Martsenyuk (Eds.), *Insha optyka : genderni vykyky suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Solomii Pavlychko [Other optics: Gender challenges of today. Collection of papers in honor of Solomiia Pavlychko]* (pp. 101–116). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
- Povaha. (2019, July 22). U nastupnii Verkhovnii Radi bude shchonaymenshe 86 zhinok [There will be at least 86 women in the next Verkhovna Rada]. Retrieved from https://povaha.org.ua/u-nastupnij-verhovnij-radi-bude-schonajmenshe-86-zhinok/?fbclid=IwAR2LVj_u7FZMFd4BtjGLcEsVven2ccGLT5Y_IL3dbIu9WxZZbW9LTs1U5w [in Ukrainian].
- Razumkov Center. (2016). *Genderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti Yevropeyskoi stratehii Ukrainy [Gender equality and development: a perspective in the context of Ukraine's European strategy]*. Kyiv: Zapovit. Retrieved from <http://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf> [in Ukrainian].
- Skoryk, M. M. (2014). *Zhinky v politytsi Ukrainy na mistsevomu rivni: shliakhy, problemy, uchast. Analitychnyi zvit za rezultatamy roboty shesty fokus-hrup za uchastiu zhinok – deputatok ta kandydatok v deputaty oblasnykh, miskykh ta rayonnykh rad [Women in Ukrainian politics at the local level: ways, problems, participation. Analytical report on the results of the work of six focus groups with the participation of women – MPs and candidates for deputies of regional, city and district councils]*. Kyiv: ITEM LTD. Retrieved from http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/1398666454_WCU_politika_fin.pdf [in Ukrainian].
- Stepanenko, K. (2019). *Zhinky v politytsi (svitovyi ta ukraïnskyi dosvid) [Women in Politics (World and Ukrainian Experience)]*. Dnipro: Lira [in Ukrainian].
- Struk, L. (2014). Genderne kvotuvannia yak instrument demaskulinizatsii vlady u postsotsialistychnykh krainakh [Gender quotas as a tool for the demasculinization of power in post-socialist countries]. *YA : gendernyi zhurnal [I : gender journal]*, 2, 27–30 [in Ukrainian].
- Troian, I. (2014). Zhinky v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia [Women in local government]. *YA : gendernyi zhurnal [I : gender journal]*, 2, 12–15 [in Ukrainian].
- Tyshko, I. (2019a). *Parlamentski vybory – 2019 i genderna rivnist u vyborchomu protsesi: analitychnyi ohliad [2019 Parliamentary Elections and Gender Equality in the Electoral Process: An Analytical Review]*. Kyiv: Zmina Human Rights Center [in Ukrainian].
- Tyshko, I. (2019b, January 31). Zhinky v politytsi: 100 rokiv evoliutsii [Women in politics: 100 years of evolution]. *Gender v detaliakh [Gender in detail]*. Retrieved from <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinky-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html> [in Ukrainian].
- UHRU. (2018, June 1). Rada Yevropy pryiniiala novu Stratehiiu gendernoi rivnosti na 2018–2023 roky [The Council of Europe has adopted a new Gender Equality Strategy for 2018–2023]. Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Retrieved from <https://helsinki.org.ua/articles/rada-evropy-pryjnyala-novu-stratehiyu-hendernoji-rivnosti-na-2018-2023-roky/> [in Ukrainian].
- Ukrainian Women's Fund. (2011). Uchast zhinok u politytsi ta protsesi pryiniattia rishen v Ukraini. Stratehii vplyvu [Women's participation in politics and decision-making in Ukraine. Impact strategies]. Retrieved from <http://www.osce.org/uk/odihr/85975> [in Ukrainian].
- Ukrainska Pravda. (2019, July 23). U noviy Radi zroslo kilkist zhinok-deputativ [The number of women MPs has increased in the new Rada]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2019/07/23/7221668/> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1996, June 28). Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2005, September 8). Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhyvostei zhinok i cholovikiv" [Law of Ukraine "On Ensuring of Equal Rights and Opportunities for Women and Men"] No. 2866-IV. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2019, July 11). Proekt Vyborchoho kodeksu Ukrainy No. 2679-VIII [Draft Election Code of Ukraine]. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56671 [in Ukrainian].
- World Economic Forum. (2018). Global Gender Gap Report. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

- Yarosh, O. (2016). *Monitorynh vyboriv yak chynnyk demokratychnoho rozvytku ukrainskoho suspilstva: gendernyi aspekt* [Election monitoring as a factor of democratic Ukrainian society: gender aspects]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* [Research Papers of I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine], 3–4 (83–84), 313–323 [in Ukrainian].

T. Martsenyuk, S. Oksamytna

PUBLIC OPINION ON GENDER QUOTAS AND WOMEN IN POLITICS IN UKRAINE

Gender equality in Ukrainian society in general and in the political sphere in particular is considered from the point of view of international comparative data and international obligations of Ukraine. Ukraine, with 12 % of women in the Verkhovna Rada of the 8th convocation, ranked 156th in the world (among 190 countries listed in the international Inter-Parliamentary Union database on April 1, 2019).

The Ukrainian legislation has declared the idea of equal rights and opportunities for women and men in general and in the political sphere in particular. At the same time, the declarative nature of gender equality is stated. The times of Ukraine's independence regarding the involvement of women in big politics are called "slow emancipation". Women face the triple load problem, because in addition to basic employment in paid work, they combine the role of mothers, wives or grandmothers with active public activities in the public sphere. Despite these obstacles, women are actively trying to engage in Ukrainian politics, as evidenced in particular by the results of 2019 parliamentary elections.

The article analyzes the attitude of Ukrainians to the number of women among deputies in the Verkhovna Rada, taking into account gender, age, place of residence, and the education level of respondents.

The public opinion on the introduction of gender quotas in Ukraine has been clarified. The problems of state and party support of this component of gender policy are revealed. Gender quotas are described as a mechanism for increasing the number of women in politics. At the policy level of political parties, gender quotas in Ukraine are not popular measures aimed at overcoming gender inequality. After about ten unsuccessful attempts to introduce gender quotas in Ukraine, the legislative quota of 30 % was finally adopted in 2013, which did not produce the expected results in the 2014 elections.

Based on sociological data of the Kyiv International Institute of Sociology (KIIS), the dynamics of the attitude of the adult population of Ukraine towards the use of gender quotas by political parties during 2005–2018 is studied.

Keywords: women in politics, gender quotas, public opinion, Ukrainian society, gender equality, gender policy.

Матеріал надійшов 26.07.2019